

IZ PRIPRAV ZA LINGVISTIČNI ATLAS

Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani je med drugimi večjimi znanstvenimi deli, kot so slovar slovenskega knjižnega jezika, historični in etimološki slovar, slovar slovenskih vodnih imen s historičnim gradivom in razlagami, sprejela v svoj program tudi pripravo in izdajo slovenskega lingvističnega atlasa (SLA). Načrt zanj je napravil prof. Ramovš: on sam je sestavil vprašalnico, to je, določil vprašanja, ki naj bi se na terenu postavljala, pa tudi že izbral kraje, kjer naj bi se izpraševalo, le da je tu dokončno izbiro prepustil presoji zapisovalca na terenu, kajti šele ta v resnici lahko odloči, kateri govor je potrebno zapisati in katerega ne.

Program SLA predvideva nekaj več kot 800 vprašanj, ki naj bi se postavila in odgovori nanje zapisali v 312 krajih po vsem slovenskem narodnostnem ozemlju. 74 krajev je takih, ki niso v današnji republiki Sloveniji, marveč onstran naših meja v Avstriji (45), v Italiji (28) in na Madžarskem (1). Za zapisovanje v teh krajih bo treba dobiti dovoljenje pristojnih tujih oblasti, kajti dokler dialektološko delo tudi tod ne bo opravljeno, na izdajo SLA ni mogoče misliti, pa čeprav bi bilo zapisovanje doma že končano.

Po omenjenem programu se je začelo zbiranje dialektičnega gradiva že leta 1951. Doslej je bilo zapisanih nekaj nad 160 krajevnih govorov, torej dobra polovica. Vendar se bo moral zapisovalec v ta ali oni kraj še vrniti, ker se je pri pregledu zapisanega gradiva izkazalo, da je bil informator nezanesljiv ali pa je govor tako zapleten, da so zapisi pomanjkljivi. Zapisovalčeva naloga na terenu je namreč delikatna in po mojem mnenju težja in bolj zapletena, kot je na primer delo geografa, geologa ali botanika.

Odločilna za uspeh dialektološkega zapisa je seveda izbira informatorja, to je človeka, ki ga nameravamo izpraševati. Če pogrešimo v tem, je vse delo zastoj. Tako dialektično gradivo je brez vrednosti in znanosti kvečjemu v škodo in zmedo. In vendar so možnosti pomot pri izbiri informatorja v kraju, ki ga ne poznaš, kamor si prišel prvič, kjer nimaš nobenega znanca in tudi govorico prvič slišiš, neomejene. Nenavadno težko je namreč dognati, kaj vse se skriva za govorico človeka, ki si ga izbral, kaj je v njej pristno in domače, kaj pobrano, kaj individualno in kaj splošno, kaj starejše in kaj mlajše.

Skušnje imam, da utegnejo biti otroci pogosto zelo dobri informatorji, najslabši pa so navadno moški med 20—30 letom starosti. Ženske so navadno boljši informatorji kot moški, ker so večinoma bolj doma in zato tudi bolj konservativne v govorici.

Na pol izobraženih ljudi naj se dialektolog ogiblje, medtem ko utegnejo biti avtohtoni izobraženci včasih res izvrstni poznavalci svojega narečja, zlasti če jih jezikovna vprašanja še posebej zanimajo.

Prav tako važna kot izbira informatorja sta izpraševanje in zapisovanje, ki zahtevata od zapisovalca mnogo zbranosti, pozornosti, tenkočutnosti in seveda dobrega ušesa ter strokovne priprave. Pa še kljub temu se mu utegne zgoditi, da bo odšel s terena poln dvomov in nezaupanja v svoje zapise, negotov in nezadovoljen sam s seboj in s svojim delom. Da, tudi dialektološkemu delavcu grenke ure niso prihranjene. Problematika je včasih sila zapletena

in si ne moreš in ne moreš priti na jasno na primer niti glede narave intonacij, akcentskega mesta in kvantitete niti glede vokalnih kvalitet in narave posameznih konzontanov itd. Tedaj je najbolje, da govor za nekaj časa pustiš v nemar pa se kdaj kasneje vrneš v isti kraj.

Zbiranje gradiva za SLA je vsaj v geografskem smislu, to je glede gostote preiskovanih krajev, nedvomno doslej najpodrobnejše preučevanje slovenskih narečij. Preiskano in zapisano je že široko področje slovenskih zahodnih narečij od Ljubljane do Furlanije, Trsta in Istre (razen Benečije in Rezije), torej rovtarsko dialektično področje, Cerkljansko, Tolminsko, Kobariško z Breginjskim kotom, Bovško s Trento, Banjšice, Brda, Vipavska dolina, Kras, Pivka, Brkini in Istra. Prav tako so pregledani veliki deli gorenjskega dialektičnega teritorija na severozahodu in vzhodu v Bohinju, Ratečah, Kranjski gori, po Tuhinjski in Moravški dolini ter Črnem grabnu, dalje ozemlja štajerskih in koroških narečij po Savinjski dolini, po Kozjanskem in ob Sotli, po osrednjem Štajerskem in po Pohorju, ob Dravi, Meži in Mislinji, po delu Slovenskih goric in Prekmurja. V glavnem zaključeno je tudi dialektološko zapisovanje po Beli Krajini in ob Kolpi proti Kostelu in Osilnici.

Za SLA je tako zbrano že obilo dialektičnega gradiva z velikega dela slovenske zemlje. Zato se mi zdi, da ne bi bilo napačno pogledati, ali je zbiranje gradiva za SLA obogatilo slovensko dialektologijo z novimi dognanji tako glede geografske razširjenosti posameznih narečij kot tudi glede posameznih pojavov glasoslovne, oblikoslovne in akcentske narave, da besednega zaklada posebej niti ne omenim.

Najprej bi na kratko pregledal pojave, ki vnašajo korekture v dosedanje znanje o geografski razširjenosti posameznih narečij. Glede gorenjščine smo bili po Ramovšu mnenja, da na severu sega do današnje jugoslovansko-avstrijske državne meje na Karavankah od Peči na zahodu do Okrešlja na vzhodu. Dialektološko delo v Ratečah, Podkorenu in Kranjski gori pa je pokazalo, da se po teh krajih ne govori gorenjščina, temveč bodisi čist koroško-ziljski govor z nekaterimi mlajšimi lokalnimi razvoji, bodisi govorica, v kateri se prepletajo starejši koroško-ziljski pojavi z mlajšimi gorenjskimi. Prvi je značilen za Rateče, druga pa za Podkoren, Kranjsko goro in Rute. Meja koroškega in koroško-gorenjskega dialektičnega ozemlja je nekako na Belici zahodno od Dovjega. Vendar tudi na Dovjem in v Mojstrani še ne slišimo čiste gorenjščine, ker se njuna govorica v dveh značilnih pojavih loči tako od gorenjščine kakor tudi od sosednjih zahodnogorenjsko-koroških govorov. Mislim na refleksa za *ê* in dolgi *ô*, ki sta tu ozki dolgi *e* in ozki dolgi *ou*, podobno kot v nekaterih dolenjskih ali štajerskih govorih (*snéjh*, *bréjh*, *gnéjzđ*, *mléjk*, *stréjha*, *bréjza*, *céjsta*, *želéjz*; *nôuč*, *rôuh*, *nôus*, *bôus*, *wôus*, *môuč*, *lepôu* itd.).¹ Dovška *e* in *ou* sta bila pravzaprav enkrat že znana, kasneje pa so nanju popolnoma pozabili, tako da ju Ramovš v svojih Dialektih sploh ne omenja. Počnovno sta bila odkrita in poudarjena ravno z dialektološkim delom za SLA, njuna problematika pa obravnavana v SR V-VII (1954).

Nekaj na videz povsem enakega, genetično pa po mojem mnenju različnega je dialektološko delo za SLA odkrilo na vzhodnem robu današnje gorenjščine, namreč v srednjem delu Tuhinjske doline (Šmartin, Steblevek, Tuhinj, Češnjice, Cirkuše itd.) in v smeri proti Črnemu grabnu. Tu se sicer govori gorenjščina, dva refleksa, namreč *e* < *ê* ter *ou* < *ô*, pa to govorico spet teme-

¹ Tu in pri nadaljnjih zgledih smo morali iz tehničnih razlogov pisavo poenostaviti. Op. ur.

ljito ločita od nje. Pojav je bil vsaj sporadično registriran že prej, vendar pa zaradi skopega gradiva napačno interpretiran. Novo gradivo zanj, ki je omogočilo tudi novo interpretacijo, pa je bilo nabrano prav ob delu za SLA.

Še večje korekture kot gorenjščina je doživelo savinjsko narečje. Medtem ko se je doslej navadno mislilo, da se po vsej Savinjski dolini od Griž navzgor, ob Bolski, spodnji Paki in Dreti govori enotno narečje z manjšimi razlikami zlasti na robovih, pa je zapisovanje za SLA odkrilo take dialektične pojave, zaradi katerih moramo na istem ozemlju računati z dvema izrazitima narečjema in enim govorom, namreč s srednjesavinjskim in gornjesavinjskim narečjem ter s solčavskim govorom. Njihova geografska razširjenost, podrobna karakteristika in poskus razlage nastanka vseh treh savinjskih narečij oziroma govorov je bila objavljena v SR V-VII (1954) in je plod zapisovanja za SLA na terenu Savinjske doline.

Temeljito so se spremenili tudi pogledi na tako imenovano pohorsko narečje. Prav pohorsko-kozjaško narečje je nazoren primer, kako težko je podati pravilno sliko obsežnejšega, zlasti še hribovskega jezikovnega področja, če nimaš dovolj gradiva ali če je to nabrano samo v tej ali oni vasi, medtem ko celotnega ozemlja nisi prehodil sam ali vsaj tvoj informator. Ramovš Pohorja ni sam dialektično preiskal, temveč se je zanesel na svoje informatorje. Tako se mu je zgodilo, da je sicer v glavnem pravilno popisal govorico južnih in vzhodnih pohorskih pobočjih, za katera je imel zbrano gradivo, zmotil pa se je, ko je mislil, da to velja za vse Pohorje razen njegovega severozahodnega dela v okolici Slovenjega Gradca, Dravograda in Vuzenice, ki ga pravilno uvršča h koroškemu dialektičnemu prostoru. Vse gradivo, ki ga navaja za dokumentacijo svojih trditev o pohorskem narečju, je bilo nabrano v vaseh in zaselkih po južnih in severovzhodnih pohorskih pobočjih, kjer ima govornica v resnici take posebnosti, kakršne navaja za pohorščino. Prav nobenega podatka pa ne navaja za vasi po severnih pohorskih pobočjih in ob Dravi zahodno od Ruš do Vuzenice, ker ga pač ni imel. Če pa pogledamo na njegovo dialektološko karto, vidimo, da je tudi to pohorsko stran vključil v štajersko-pohorski dialektični prostor, dasi celo v Dialektih, ki so izšli kasneje, zanjo nima nobenega narečnega gradiva. In v tem ravno ni imel prav. Poudariti moram namreč, da so med govorico severnih in južnih pobočij Pohorja bistvene razlike. Značilnosti, ki jih navaja Ramovš za pohorščino, so lastne v glavnem južnim in vzhodnim pobočjem, medtem ko se po severnih govore govori, ki imajo tu več, tam manj skupnosti s koroškim remšniškim narečjem onstran Drave. Med razvojem govorov na severni in južni strani Pohorja vsaj v starejši dobi ni bilo ožje genetične povezave, če seveda ne računamo s tako imenovano alpsko slovenščino kot skupnim razvojnim izhodiščem, saj se še danes med tem in onim dialektičnim pasom širi širok neposeljen višinski svet, ki je zlasti v starejših dobah preprečeval intenzivnejše stike. Kolikor je med njima skupnih, povezujočih dialektičnih pojavov, namreč štajerskih, so iz mlajše dobe, ko so štajerske novacije zaradi spremenjenih politično-upravnih in socialnih razmer z vzhoda in juga po Dravski dolini začele zajemati tudi ta, v starejših obdobjih izraziti koroški dialektični prostor. Mejo med štajersko-pohorskim in koroško-pohorskim narečjem je ustvarila narava sama z obsežnimi in visokimi ter še danes neposeljenimi pohorskimi hribi. Na to se je oprla starodavna upravno-politična razdelitev, ko je severna pohorska stran nekako do dravskega zavoja pri Fali in spodnja Mislinjska dolina prišla v sklop Karantanije, medtem ko je ostali del spadal v Posavsko in Podravsko krajino. Zato je razumljivo, da imata

severna pohorska stran in kozjaško področje onstran Drave še danes podobno govoricu, namreč koroško, medtem ko se po južnih pohorskih vaseh, zaselkih in kmetijah govori štajersčina. Čeprav je bila Dravska dolina od Ožbalta do Dravograda že sredi 12. stoletja priključena Podravski krajini in s tem ločena od Koroške, ta upravno-politična sprememba vse do danes ni odločilno vplivala na spremembo govorcev teh krajev: ostala je še naprej koroška in je taka še danes vse do dravskega zavoja pri Fali, koder je pač morala nekdanj potekati meja med Karantanijo in Podravsko krajino. To nam na eni strani prepričljivo dokazuje, da je bila že sredi 12. stoletja zaključena osnovna dialektizacija tega področja slovenske zemlje na koroško in štajersko dialektično območje, na drugi strani pa tudi to, da promet po Dravski dolini tudi po priključitvi na Štajersko ni mogel biti posebno živahen, kajti sicer bi bili morali podobno kot v prometno živahni Mislinjski dolini, ki je bila priključena k Štajerski celo nekaj stoletij kasneje, tudi ob Dravi nastati prehodni govori med štajersčino in koroščino. Takih govorov pa tod ni, temveč se še danes v ostri črti neposredno stikata štajerska in koroška govornica.

Dialektološko delo za SLA po Krasu, Notranjskem in po Istri je precej spremenilo tudi dosedanje poglede na kraško, notranjsko in tako imenovano brkinsko narečje v severni Istri. Predvsem je pokazalo, da z brkinskim narečjem kot posebno dialektično enoto ne moremo več računati; kajti po Brkinih se govori čista in običajna, po krajih bolj ali manj zdiferencirana notranjščina, podobna govorom, ki jih slišimo tudi po gornji in srednji Vipavski dolini ali po Pivki. Ramovš se je pri klasifikaciji istrskih govorov oprl na Mačekkega, ki je sicer bolj ali manj poznal istrske govore, ni pa mu bil znan celoten notranjski dialektični teritorij in je zato proti jugozahodnemu istrskemu šavrin-skemu narečju nastavljal še tako imenovano dekansko, to je kasnejše Ramovševo brkinsko narečje, ne zavedajoč se, da je to v resnici samo skrajni jugozahodni del notranjskega narečja. Tako je nastala napačna predstava o posebnem brkinskem narečju v Istri, namesto da bi govorili o notranjščini po Brkinih.

V križnem ognju dialektološkega zapisovanja za SLA so se precej spremenili tudi pogledi na kraško in notranjsko narečje, na njun geografski obseg, karakteristiko enega in drugega ter na njuno medsebojno razmerje. Pokazalo se je, da notranjščina na vsej fronti, tako v Vipavski dolini kot tudi na Krasu, sega mnogo dlje na zahod, kot se je mislilo doslej, namreč do črte Vrtovin v Vipavski dolini — Krajna vas pri Dutovljah na Krasu. Nekako po isti črti je za časa Velike Karantanije potekala meja med Furlansko in Istrsko marko. O karakteristiki kraškega in notranjskega narečja, ki je tudi doživelu pomembno, da ne rečem celo bistveno revizijo, pa tu ne morem govoriti, ker bi me odvedlo predaleč. V tej zvezi bi omenil samo še nehavno zanimiv problem, namreč vprašanje tako imenovanih monoftongizacij, ki nastajajo povsod tam v slovenskih narečjih, kjer se stika dialektična baza, ki govori za *ê* diftong *êi*, z dialektično bazo, kjer se govori za *ê* diftong *ie*, ali če se izrazim nazorneje: tam, kjer trčita skupaj izgovarjavi *zveizda* in *zviezda* ter *noys* in *nuos*. Ob takih dialektičnih stikih se povsod po Sloveniji diftong *eï* približa diftongu *ie* in diftong *ou* diftongu *uo* s tem, da se asimilirata in monoftongizirata v široka in dolga *e* in *o*, ki se lahko naprej razvijeta v ozka dolga *e* in *o*. Tako nastane med tema dvema različnima dialektičnima bazama z diametralno različnimi diftongi pas vmesnih govorov, za katerega so značilni monoftongi sredi dveh različnih diftongov *eï* - *ê* - *ie*, *ou* - *ô* - *uo*. Ta zanimivi pojav sem prvič srečal ob stiku notranjščine in kraščine na Krasu, kasneje pa sem ga opazil tudi drugod

po slovenski zemlji, tako v gornji savinjščini, v okolici Šoštanja, Mežiški in Mislinjski dolini, na Kozjanskem in ob Sotli ter končno tudi v Istri v nekaterih govorih tako imenovanega šavrinskega narečja. To spoznanje, do katerega sem prišel prav ob študiju kraščine in notranjščine, mi je pojasnilo marsikak dotlej nerazumljiv problem slovenskega vokalizma. Mislim, da ne bom izrekel popolnoma neverjetne hipoteze, če trdim, da te vrste monoftongizacija vsaj deloma pojasnjuje tudi nastanek gorenjskega in knjižnega monoftongičnega vokalnega sistema, ki je sicer sredi med dolenskim in štajerskim *ei*, *ou* ter koroškim *ie* in *uo* tako težko razumljiv.

Za slovenske beneške govore se je doslej mislilo, da na vzhodu segajo do današnje jugoslovansko-italijanske meje na področju, kjer je stara šele približno sto let. Dialektološko delo za SLA v Breginjskem kotu in po hribih ob Soči med Kanalom in Desklami pa je pokazalo, da je tudi tu potrebna korektura, kajti nadiško narečje sega dlje na vzhod vse do Borjane nad Nadižo in do hribovja med Idrijco in Sočo nad Kanalom.

Tudi briško narečje ni popolnoma vzdržalo preizkušnje ob delu za SLA. Doslej smo mislili, da je primeroma enotno, pa ni, kajti vrsta važnih glasoslovnih in drugih jezikovnih pojavov deli briško narečje na dva dela, namreč na govorico severozahodnih in govorico nizkih Brd. Bolj kot to pa je zanimivo, da je govorica severozahodnih Brd bližja govorom Banjške planote onstran Soče kot pa sosednjim briškim govorom v Biljani, Kozani, Medani in sosednjih vaseh. Zdi se mi, da se v tem čudnem razmerju zrcali davno gibanje briškega prebivalstva na eni strani proti Gorici, na drugi proti Krminu in Čedadu.

Končno bi tu omenil še narečja Bele Krajine, ki so spričo dela za SLA doživela novo klasifikacijo in deloma tudi novo interpretacijo. Na tem mestu bi poudaril samo to, da so govori v semiški, črnomaljski in metliški okolici naravno nadaljevanje dolensščine onstran Gorjancev in so po svojem razvoju čisti slovenski govori. Mešanja s srbohrvaščino vsaj v starejših razvojnih fazah tod ni bilo. Razvoj dolgih in kratkih vokalov je bil tod tak kot v dolensščini. Od nje pa se ločijo zlasti po tem, da imajo samo padajoče intonacije in da so izvedli nekatere akcentske premike, ki jih v dolensščini ni. Mnenja pa sem, da tu ne gre za pojave, ki bi nastali pod vplivom srbohrvaščine, temveč za samostojen belokranjsko-dolenski dialektični razvoj. Za to misel govore tudi refleksi na novo poudarjenih vokalov, ki so tipično slovenski. Podrobneje o belokranjskih narečjih tu ne morem govoriti, pač pa bo njihov opis, klasifikacija in poskus interpretacije objavljen v Slavistični reviji (SR).

To so osnovne spremembe, ki jih je spričo podrobnega dela za SLA doživela monumentalna stavba Ramovševih dialektov. Sicer pa se je stavba okrasila in obogatila z desetimi in stotinami novih pojavov fonetične, morfološke in akcentske narave, ki doslej v slovenski dialektologiji ali sploh še niso bili znani ali ni bila znana njihova geografska razširjenost ali pa so bili napačno interpretirani. Stare interpretacije so namreč propadle ob novem gradivu, ki je postalo hkrati izhodišče novih in zanesljivejših razlag.

Spričo neizčrpnega gradiva se moram omejiti samo na nekaj ilustrativnih primerov. Ob srednji Soči v Ročinju, Kanalu, Morskem in Avčah je dialektološko delo za SLA odkrilo nenavadno končnico za 1. in 4. sklon množine samostalnikov vseh spolov, namreč *-o*. Tod se torej govori: *nášo sviño so že veliko, muho so sitno, ŷso strieho so pokrito; nášo jápko so že zriélo; nášo drwo so súho; nášo piščáncó so veliko; liépo dniéwo; gniéздо so vesáko, ŷso miésto nis liepo* itd. Še več, v Ročinju je *-o* iz prvega sklona množine prešel celo v peti sklon mno-

žine, tako da govore tam prav tako nenavadno končnico *-oh*: na pároh, na riúhoh, u hišoh, na prsoh, u játroh, u pl'úkoh, na urátoh, na óknoh itd.

Še bolj zanimiv kot ta dialektični teritorij je sosednji na obeh straneh Soče, po Brdih in po Banjški planoti, kjer so se precej izgubile nominalne končnice. Ker je problem že obdelan in razložen v SR (XI, 1—2), se tu ne bom več spuščal vanj, pač pa bom za ilustracijo navedel samo nekaj primerov: *niemam brád, niemam môk, sm bráusu skir, gra s kráju po ciést, smo prádle wún, di me malo uád, za ciést leži; ta smriek so debél, sm bray gób, sm gnaŷ pást kray* itd.

Za slovensko dialektologijo več kot zanimivi pojavi so bili odkriti na Banjšicah samih, kjer je pri sekundarno poudarjenem vokalizmu tipa *žena, nôga, mǎgla* palatalna oziroma velarna narava sledečega zloga odločala o palatalnem oziroma velarnem refleksu prvega zloga. Zato se tod govori: *nâga: na nèg; rǎka: na rǎk; ôtrok: pl. otrèc; čôlo: na čël; sôstra: sèstre; žona, sm vidu žôn, sm šu z žôn: je daŷ žèn; tôta: je daŷ tèt; je pôkla: so pèkle: je nôsla: smo nèsle; môtla: na mètle; stôza: na stèz; pǎs: pès (pl.)* itd.

Dialektološko gradivo za SLA je res neizčrpano. Naj omenim samo še, da so na primer v zgornjesavinjskem narečju novi, lokalno razviti palatalni konzoni postali pravi fonemi, da govore na primer v Starem trgu ob Kolpi čisti *i* za dolgi *u* (*klíč, vísta, hríška, brís, píst, síha, glíha, kírim* itd.), da se na Planini nad Sevnico in v okolici širi za *ê* refleks *ā* (*bráza, trábuh, dálaš, stráha* itd.), da je na primer v Kozani v Brdih *ā* > *ō* povsod razen pred nazali in za njimi, da pa je obratno v Solkanu in okolici isti *ā* vedno ostal, samo pred nazali in za njimi se je reduciral v *ə/a* (*máslo, mǎčka, nǎša*), da je v Brdih končnica za drugo osebo dvojine *-ta* spodrinila *-te*, medtem ko je na primer na Kostelskem in v Osilnici ob Kolpi končnica za drugo osebo množine dobila obliko *-šte*, kjer je š preprosto vzet iz končnice za drugo osebo ednine, da se v pasu Otlica-Predmeja za *ū* govori *iū*, da so v Drašičih nad Metliko skupine *īno, īlo, īna, īla* po progresivni asimilaciji prešle v *ino, il'o, ina, il'a* (*viño, spomiña, cekíña; sil'a, sm spil'a, sodil'a, pustil'a, zvonil'a, solil'a* itd.), da v Osilnici švapajo kot na Gorenjskem, da je severni del Bele Krajine četrto, Stari trg, Kostel in Osilnica pa peto področje fonetično utemeljenega terciarnega preskoka slovenskega dolgega cfl. za en zlog nazaj, da se po Pohorju (Ribnica, Brezno) pri glagolih III. in IV. vrste zelo uporablja z *-de* razširjena končnica za tretjo osebo ednine (*koside, trpide, grmide, želide, plesnide, frčide, smrdide*), da je v okolici Komna v orodniku množine moška končnica *-i* prevzela funkcijo končnice ženskih ajevskih debel (z *brádi, sèstri, kósi, nôgi*) itd.

Preden končam, bi se na kratko dotaknil še dveh problemov. Najprej livške besedne tonike in akcentuacije tipa: *zbiézdâ, lúnâ, brádâ*. Doslej se je mislilo, da je ta značilna tonika nastala zato, ker je rastoči akcent s prvega zloga začel prehajati naprej na zadnji zlog, ki je že tonično višji, nima pa še ekspiratornega naglasa. Dialektološko delo na Livku je vsaj za govorico tega kraja privedlo do drugačne razlage. Tonika, ki jo slišimo v besedah tipa *zbiézdâ*, je namreč značilna samo za nekdanje oksitone, ne pa tudi za besede, ki so od vsega začetka imele naglas na korenu. Tonika teh besed je namreč drugačna: *striéha, bába, briéza, ciésta, siéme*. Iz tega je jasno, da je tonični višek na zadnjem zlogu v besedah, kot je *zbiézdâ*, ostanek nekdanje oksitoneze, torej poudarka na zadnjem zlogu, ne pa rezultat časovno mladega pomikanja dolgega akuta naprej. Verjetno je, da je ta tonika nekdanj veljala za vso Soško dolino, kasneje pa se je lahko analogično razširila tudi na take besede, ki prvotno niso bile končno naglašene.

Dialektološko delo za SLA pa ni odkrilo le mnogo novih glasoslovnih, oblikoslovnih in akcentskih pojavov v slovenskih narečjih ter določilo geografske obsege tem in tudi že doslej znanim, temveč vsaj v omejenem obsegu pomeni tudi obogatitev slovenskega leksikona z novimi izrazi in sinonimi ter s tem, da je natančno določilo njihovo geografsko razširjenost. V ilustracijo bi navedel samo nove sinonime za *netopirja*, *bramorja*, *močerada*, *koruzni storž* in *ošpice*, ki sem jih za primer zbral iz kartoteke. Pleteršnikovi izrazi za »*netopirja*« so se pomnožili s sinonimi: *tropir*, *mladopir*, *košmiš*, *slépa miš*, *pól tič* *pól miš*, *mrák*, *sómračnik*, *špérič*, *tičica* in *flédermauš*. Za »*bramor*« se govori še: *mrámorica*, *pódlaka*, *médved*, *medvédec*, *medvédica*, *medlévec*, *vréver*, *črv in krompirjevec*. *Močeradu* pravijo tudi: *mačerónek*, *močerádnjak*, *močerádnik*, *močerádek*, *močír*, *močórek*, *močúrek*, *deževnik*, *ležévník*, *štěrn*, *štěrnguker* in *réperli*. Novi izrazi za *koruzni storž* (der Maiskolben) so: *kèrž*, *čèrž*, *štěrc*, *gláva*, *štòk*, *štrúca*, *lítica*. Sinonimika za *ošpice* se je obogatila še s temile izrazi: *špíčke*, *špíčice*, *píčke*, *plěhi*, *žitovnice*, *súknjice* in *góbe*.

Ob koncu se mi misel vrača na prof. Ramovša. Monumentalna stavba slovenskih dialektov je njegovo delo. Njegov pa je tudi načrt za njeno še bolj smiselno ureditev in preureditev, za notranjo obogatitev in okrasitev z detajli. Tudi to, ne le slovenski lingvistični atlas, je imel pred očmi, ko je snoval zanj načrt in mu določal program. Zato bo to delo, kadar bo končano, predvsem spomenik Ramovševemu geniju.

Jože Toporišič

PREŠERNOVA »PEVCU«

Ta silna pesem je razen pri profesorju Slodnjaku, ki jo je analiziral zlasti doživljajno, od nekdaj zbujala pozornost predvsem s svojo nenavadno obliko. Dvoje je bilo pri njej nadvse zanimivo: ustroj kitic in rima. Profesor Kidrič je v prvem videl zlasti izpolnitev oblikovne naloge, ki naj bi se bila pesniku zastavila »ob Langejevih in Gottholdovih obsodbah takih (oblikovnih) igračk v aleksandrijski literaturi«. Težko se je sprijazniti s takšno domnevo: pesnik v Pevcu obravnava najusodnejšo življenjsko dilemo, trpljenje — smrt, jezikoslovna analiza pa za ustroj pesmi odkriva naravne, doživljajno izrazne razloge.

Pesem sestoji iz štirih vprašanj vzklikov in iz vzklika zapovedi. Iz zadušljive praznote tedanjega življenja, to je iz odsotnosti žive duševne angažiranosti, se pesniku iztrgajo najprej tri zaporedna vprašanja vzkliki, ki so prvi del pesmi. Z intenzivnostjo, ki jo opravičuje pesnikova duhovna ogroženost, zadoni v praznino najprej vprašanje: Kdo zna noč temno razjasnit, ki tare duha! Pesnik je z napačnim akcentom (kdo zna namesto kdó zna) sam zakrivil Kidričevo metrično zmoto, da gre za trohej, pa tudi deloma napačno tolmačenje te in naslednje kitice glede zvokovne simbolnosti v njiju prevladujočih samoglasnikov *a* oziroma *e*. Profesor Slodnjak je za prvo kitico pravilno ugotovil upor (pač pesnikov upor zoper lastno trpljenje oziroma utapljanje v njem), toda upora ni pripisovati ponovljenemu vokalu *a*, temveč, razen smislu, predvsem intenzivnosti, s katero je vprašanje postavljeno. Najmočneje pa je v vsej prvi kitici naglašena beseda *kdo*, vprašalnica, ki je hkrati tudi intonacijsko najvišja; od nje naprej pojemata tako intenzivnost izgovora kakor